

RELIGIJA IZMEĐU HERMENEUTIKE I FENOMENOLOGIJE

Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipu Osliću povodom 65. godine života
Ivan Dodlek, Nenad Malović i Željko Pavić (ur.), *Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Kršćanska sadašnjost Zagreb, Zagreb 2018., 530 str.*

Zbornik radova *Religija između hermeneutike i fenomenologije* u čast prof. dr. sc. Josipu Osliću povodom 65. godine života, u izdanju Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kršćanske sadašnjosti Zagreb, obaseže 530 stranica i, uz *Uvodnu riječ, Predgovor te Životopis i Bibliografiju prof. dr. sc. Josipa Oslića*, sadržava sedam zasebnih, ali međusobno veoma povezanih tematskih cjelina (poglavlja) sa sadržajno odgovarajućim tekstovima: 1) Uvod; 2) Fenomenologija, hermeneutika, skolastika; 3) Od prosvjetiteljstva prema filozofiji egzistencije; 4) Fenomenološko-hermeneutička postavka; 5) Kršćanstvo, dijalog i ljudska prava; 6) Filozofija i kršćanstvo – prinosi istraživanju i 7) Logos i aisthesis.

U *Uvodu*, pod naslovom »O nužnosti jedinstva teorijske i praktične filozofije«, prof. dr. sc. Lino Veljak s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu govori o razlozima koji su doveli do »razdvajanja teorijske od praktične filozofije«, ali i o pokušajima njihova ujedinjavanja. Mišljenja je da bi se jedinstvom teorijske i praktične filozofije na kantovskom kategoričkom imperativu izbjeglo univerzalizaciju i apsolutizaciju partikularnoga i parcijalnoga. A da bi se to postiglo potrebno je, smatra Veljak, da praktična filozofija korigira »neopravdane metafizičke pretenzije teorijske filozofije«, ali i da teorijska filozofija svojom kritikom pretenzija partikularnosti nad univerzalnošću zajamči praktičnoj filozofiji »oslobađanje od lažne univerzalnosti«.

U poglavlju *Fenomenologija, hermeneutika, skolastika* nalazimo radove pet autora. Branko Klun s Teološkoga fakulteta u Ljubljani u svojem tekstu na njemačkom jeziku »Das faktische Leben als methodologischer Ausgangspunkt beim frühen Heidegger« (»Stvarni život kao metodološko ishodište kod ranoga Heideggera«) navodi da Heideggerovi rani radovi (predavanja) čine osnovu za pitanje u kojoj mjeri metodičko stajalište može također i danas biti relevantno. Naime, smatra Klun, Heidegger u stvarnome (faktičnom) životu vidi »ultimativni horizont svakoga pitanja i razumijevanja«. To ishodište, koje se ne mora razumjeti u supstantivnome smislu kao »točka« (statično), nego u verbalnome/glagolskom smislu kao »događanje«, donosi sa

sobom zapažene metodičke izazove. U svakom slučaju, rad se ograničava na Heideggerove metodološke početke, na vrijeme kada on usvaja/prihvaća fenomenologiju, i to puno ranije negoli je počeo postavljati pitanje o smislu i mnogo prije negoli je razvio svoju specifičnu ontološku terminologiju. Analizom Osličeva magistarskoga rada »Gerhard Ebeling im Gespräch mit Hans Albert. Die Sindlinger Diskussion über Theologie« (»Gerhard Ebeling u razgovoru s Hansom Albertom. Sindlinške diskusije o teologiji«) dr. sc. Željko Pavić, jedan od vodećih hrvatskih filozofa, zaposlen u Leksikografskome zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu, u svojem radu »*Smisao i izvršenje*. Fundamentalno-teologijske implikacije Osličeva fenomenologijsko-hermeneutičkoga razumijevanja vjere« osvjetljava dvije bitne točke Osličeva filozofskoga mišljenja: *fenomenologijsku* (utemeljenu na raspravi s »ontologijski fundiranom etikom« Dietricha von Hilderbranda) i *hermeneutičku* (kroz analizu »faktične situacije« kršćanskoga vjernika). Pavić pritom zaključuje da je u konačnici pojedinačna egzistencija odgovorna za ozbiljenje na Jednoj istini utemeljenih nadvremenih vrednota. U tekstu »Neki vidovi traženja istine kod svetog Tome Akvinskog« prof. dr. Alojz Ćubelić sa zagrebačkoga Katoličkoga bogoslovnog fakulteta nastoji komentirati i raščlaniti neke temeljne pojmove Tomine filozofske i teološke misli te problematizirati neka složena pitanja odnosa razuma i vjere te filozofije i teologije kao i filozofskih uvida i mistike. Iz perspektive *philosophiae perennis* Ćubelić govori o mistici, odnosno o Tominu mističnom iskustvu, ali i o Tominu shvaćanju mudrosti i sreće te postavlja i neka pitanja u vezi s otvorenošću ili zatvorenošću nekoga načina razmišljanja, misleći pritom na ostavštinu tomizma, ali i neoskolastike, osvrćući se, dakle, na pitanja kojima se u svojim radovima bavio profesor Oslič. Dr. sc. Aleksandra Golubović, viša asistentica na Teologiji u Rijeci, u članku »Je li kršćanski Bog Bog kontradikcija?« analizira neke od glavnih kritika koje se odnose na »ključne aspekte kršćanske filozofije religije« pa tako među prvim prigovorima navodi da je svaka tvrdnja o kršćanskome Bogu problematična ili pak »u najmanju ruku« upitna, potkrepljujući to teškoćama opisivanja Boga, kao i u tumačenju i razumijevanju njegovih, u kršćanskome shvaćanju najvažnijih atributa, kao što svemogućnost, sveznanje i savršena moralna dobrota. U tekstu »Vjera uma. Osličev pristup filozofiji religije Vilima Keilbacha« dr. sc. Bruno Matos sa zagrebačkoga Katoličkoga bogoslovnog fakulteta prikazuje Osličev integrativno-skolastički pristup Keilbachovoj filozofiji religije, njegov pristup dijalogu i integrativnoj neoskolastici, kao i Keilbachov doprinos neoskolastičkoj kritici umske vjere.

Drugo poglavlje *Od prosvjetiteljstva prema filozofiji egzistencije* čine četiri rada. U radu »Filozofi pred zagonetkom ljudske spoznaje. Pregled nekih objašnjenja spoznaje koja polaze od njezina subjekta« prof. dr. Ivan Devčić, riječki nadbiskup, govori o ljudskoj spoznaji, onakvoj kakvu su je tijekom povijesti shvaćali neki filozofi i to iz perspektive »spoznanog subjekta«. Devčić polazi od postavke da spoznaja ima svoj subjekt (onoga koji spoznaje) i svoj objekt (ono što se spoznaje), a to znači da su njezi-

ni izvori: razum i iskustvo. U tome smislu Devčić analizira shvaćanja antičkih filozofa: Sokrata i njegov odgovor na krizu izazvanu sofistima te Platona i njegovu »drugu plovidbu«, zatim shvaćanja srednjovjekovnih filozofa Augustina te Anzelma iz Aoste i njegove ontološke argumente kao rezultat gorespomenute »treće plovidbe«, tako i shvaćanja filozofa iz novijega, modernog vremena: Suáreza, Descartesa te Kanta. Nakon toga Devčić analizira shvaćanja mađarskoga filozofa Béle Weissmahra o granici govora kao granici spoznaje, o dimenzijama stvarnosti koja se ne može pozitivno opisati, zatim o strukturi ljudske spoznaje te o iskustvenome karakteru naše spoznaje. Njemački filozof, prof. em. dr. sc. Erwin Hufnagel, u tekstu »John Locke: Das Ideal der leidgeborenen Aufklärung, die ihrer eigenen Begrenztheit ansichtig bleibt« (»John Locke: ideal iz patnje rođenoga prosvjetiteljstva koje ostaje svjesno vlastite ograničenosti«) polazi sa stajališta da se prosvjetiteljstvo većinom shvaća u kontekstu Kantova kriticizma i da su taj ograničeni projekt nastavili promovirati Jürgen Habermas i Karl Popper. No, kako Kant zbog svojih metateorijskih predrasuda nije želio upoznati posebno (osebujno) mišljenje Lockeova prosvjetiteljstva, iz vidokruga je nestala sva dubina i tragika Lockeovih postignuća. U europsko mišljenje ušuljao se »epohalni redukcionizam«, što je imalo za posljedicu da su, kako navodi prof. Hufnagel, Friedrich Schlegel i Schleiermacher oko 1800. spoznali posljedice toga mišljenja i postali svjesni »beznadnosti promjene vremenâ«. Stoga kriticističko prosvjetiteljstvo – unatoč svojoj refleksivnoj kulturi – znači porobljavanje filozofiranja i znanstvenoga mišljenja. U članku »Nekoliko crtica o Guardinijevoj kritici Kantove etike« dr. sc. Davor Šimunec sa zagrebačkoga Katoličkog bogoslovnog fakulteta iznosi nekoliko kritika koje je Romano Guardini (1885–1968), talijanski katolički teolog i religijski filozof, izrekao o etičkome sustavu Immanuela Kanta. Šimunec navodi da Guardini – polazeći sa stajališta da je Kant, imajući u vidu apsolutnu autonomiju čovjeka, izgradio osiromašenu etiku koja naginje »suhom i formalnom moralizmu« – postavlja jedno sasvim opravdano pitanje je li Kantov etički sustav moguć na »konkretnoj praktičnoj razini«. Također, autor razmatra i Guardinijevu kritiku Kantova osporavanja istočnoga grijeha, kao i Kantovo shvaćanje da je moralno zlo moguće nadvladati »vlastitom autonomnom snagom uma i volje«. U svojoj analizi Guardinijevih kritika Kantova etičkog sustava Šimunec u kratkim crtama iznosi probleme moderne ideje o autonomiji čovjeka, kao i probleme istočnoga (izvornog) grijeha te Guardinijevu kritiku Kantova moralizma. Dr. sc. Bojan Žalec, izv. prof. na Teološko-me fakultetu u Ljubljani, u tekstu »Kierkegaardova duhovna edukacija i okrepljenje« nastoji predočiti Kierkegaardov »pristup kršćanskoj etici«. U tu svrhu postavlja nekoliko teza. U prvoj ističe da su »kršćanska duhovna edukacija i okrepljenje« bili krajnja svrha koja je Kierkegaarda vodila »pri pisanju cijeloga njegova opusa«. S obzirom na to da u Kierkegaardovu shvaćanju kreposti imaju odlučujuće značenje za duhovnu edukaciju i okrepljenje, onda ne čudi da je on upravo krepostima poklanjao »posebnu pažnju«. U drugoj i trećoj tezi autor ističe da se Kierkegaarda temeljem

njegova razumijevanja kršćanskih kreposti smatra gramatičarem »kršćanskoga morala i vjere« te predstavnikom »kršćanske etike kreposti«. Žalec na kraju ističe da Kierkegaardu nije bio cilj teorijska razradba ovoga problema, nego njegova praktična primjena. A to znači da mu je želja bila educirati ljude o značenju kreposti kako bi svatko mogao uspješno suočiti sa svakodnevnim životnim problemima i rješavati ih na zadovoljavajući način.

Treće poglavlje, *Fenomenološko-hermeneutička postavka*, ima šest radova. Slovenski filozof Janko M. Lozar, izv. prof. na Filozofskome fakultetu u Ljubljani, u tekstu »O nenavadnom rojstvu teoretičnoga« (»O neobičnome rođenju teorijskoga«) bavi se pitanjem »izvora filozofije« odnosno pitanjem »teško dokučivih izvora filozofijskoga, teorijskog mišljenja za koje se ne može tvrditi da pripada naravi ljudskoga bića« i traži prikladan odgovor na njega, ali i pitanjem izvira li iz ništavnosti odnosno iz najdublje »drame egzistencije« četiri najviše kulturološke karakteristike ljudskoga bića: *homo philosophicus*, *homo religiosus*, *homo benefactor* i *homo aestheticus*. U tekstu »Jezik koji ostaje« dr. sc. Boško Pešić, docent na Filozofskome fakultetu u Osijeku, posebnu pozornost posvećuje jeziku filozofije koja je oduvijek tražila način kako drugima kazati ono što se do tada nije dalo izgovoriti. Autor zapravo traži odgovor na pitanje otkud čovjeku jezik, jer jezik nije granica na kojoj svijet susreće samoga sebe nego i moć prodora u vlastito podrijetlo filozofije. Upravo stoga čovjek ima potrebu govoriti kazivati; u jeziku koji ostaje i koji nadilazi svakoga govornika moguće je, navodi Pešić, oslušivati odjeke onoga što se u vremenu »kao prisutno pojavilo u samome začetku« pa se ono neizgovoreno može čuti jasnije negoli da je izgovoreno. Potom dr. sc. Saša Horvat, viši asistent na Teologiji u Rijeci, u članku »Pitanje o Bogu u Heideggerovim *Crnim bilježnicama* (1931.–1938.)« govori ponajprije o poteškoćama s interpretacijama *Crnih bilježnica*, zatim o temeljnim postavkama Heideggerove filozofije te na kraju o Heideggerovu razumijevanju situacije u kojoj se nalazio kad je »ispunjavao« svoje bilježnice, odnosno o njegovu promišljanju što je u toj situaciji potrebno učiniti i kako se postaviti prema »odsutnome Bogu«. O »U-tjelovljenoj etici Emmanuela Lévinasa« piše dr. sc. Franjo Mijatović, viši asistent na Teologiji u Rijeci, nastojeći uputiti na »etičku rehabilitaciju važnosti tijela i osjetilnosti u filozofiji E. Lévinasa«, čemu se u racionalizirajućoj filozofiji nije posvećivala potrebna pažnja. Autor ističe da se u odgovornosti za Drugoga i prije negoli u odgovornosti za vlastiti život očituje mogućnost osobnoga moralnog samorazvoja. Dr. sc. Goran Sunajko iz Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža i docent na Filozofskome fakultetu u Zagrebu u tekstu »Fenomenologija Drugoga između Husserla i Lévinasa: mišljenje koje ne misli samo sebe« tematizira fenomenološki pristup prof. Oslića »mogućnosti mišljenja Drugoga« i temelji ga na razlikovanju njemačke filozofije egzistencije koja počiva na načelu jastva (sebstva) i francuske tradicije »fenomenološkog egzistencijalizma« koji počiva na pojmu Drugoga. U tome smislu Sunajko ističe Oslićevu afirmaciju Lévinasova pojma Drugoga, koji suprotno Husserlu i Hei-

deggeru postaje, naglašava Sunajko, etički, a ne samo ontološki princip. Prof. dr. Danijel Tolvajčić s Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu u tekstu »Fenomenologija religije Gerardusa van der Leeuwa« daje skicu Gerardusova viđenja fenomenologije religije, njezinih metoda kao i njezina odnosa prema ranijim fenomenologijama religije tzv. nizozemske škole, kao i onim fenomenologijama koje svoje ishodište imaju u Husserlovoj fenomenologiji.

Četvrto poglavlje *Kršćanstvo, dijalog i ljudska prava* čini pet radova. U radu »*Aucoritas, non veritas facit legem: Der säkulare Verfassungsstaat und die Religion*« (»*Autoritet, a ne istina čini zakon: sekularna ustavna država i religija*«) njemački filozof Gottfried Künzlen (Institut – Universität der Bundeswehr München) ističe da se upravo u ovoj sentenci Thomasa Hobbesa prepoznaje temeljni odnos sekularne zapadne ustavne države prema religiji. Taj odnos temelji se u određenom odvojenosti religije i politike. Na taj način sekularna i od religije odvojena država može jamčiti religijsku slobodu svim vjerskim zajednicama. Prof. dr. Josef Niewiadomski s Katedre za sistematsku teologiju Sveučilišta Innsbruck u tekstu na njemačkom jeziku »*Christlicher Kern der Menschenrechte*« (»*Kršćanski temelj ljudskih prava*«) razmatra jedno od najvažnijih pitanja suvremenoga doba, a koje se odnosi na ljudska prava. Zapravo, traži odgovor na pitanje: koje vrijednosti obilježavaju »liberalno-građansku europsku kulturu« i na kojim se svjetonazorskim horizontima njezine vrijednosti mogu prenijeti u budućnost? U tekstu »*Od terora sigurnosti do sigurnosti transhumanizma – mikrologijska analiza*« dr. sc. Boris Gunjević s Teološkoga fakulteta »*Matija Vlačić Ilirik*« u Zagrebu analizira složen odnos između pojmova *sigurnost* i *transhumanizam*, dok prof. dr. Ivan Koprek s Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu u tekstu »*Je li altruizam racionalan i na koji način?*« ističe da biološki pokušaji objašnjenja ili opovrgavanja altruizma nisu dostatni i održivi nego izvor altruizma tražiti i pronaći u ljudskoj razumskoj naravi. Prof. dr. Nenad Malović s Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu u tekstu »*Nagovor na dijalog. Poteškoće i načela vjeronazorskog i svjetonazorskog dijaloga*« temeljem Muckove analize za dijalog važnih logičkih i dijaloških konteksta navodi da je u svjetonazorski pluralističkome svijetu najvažnija zadaća i potreba dijalog. No da bi dijalog bio uspješan, Malović navodi i nekoliko načela koji se partneri trebaju držati među kojima i svijest o mogućoj različitosti jezika, poštivanje svjetonazorskih uvjerenja i poznavanje povezanosti nečijega svjetonazora s njegovim životnim iskustvom te uvijek prednost davati pozitivnoj interpretaciji sugovornikovih iskaza.

Peto poglavlje *Filozofija i kršćanstvo – prinosi istraživanju* ima četiri rada. Prof. dr. Ivan Šestak s Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu u radu »*Filozofska misao o čovjeku Rudolfa Brajčića. Povodom 100. obljetnice rođenja (1918.–2007.)*« donosi temeljne filozofske postavke hrvatskog isusovca Rudolfa Brajčića, »*vrsnoga teološkog i duhovnog pisca*«. Dr. sc. Janez Juhant, red. profesor na Teološkome fakul-

tetu u Ljubljani u članku »Die Philosophie und das Christentum. Bošnjaks *philosophische* Kritik des Christentums« (»Filozofija i kršćanstvo. Bošnjakova *filozofska* kritika kršćanstva«) analizira filozofsku kritiku hrvatskoga neomarksističkog filozofa Branka Bošnjaka te navodi posljedice koje je to mišljenje imalo na »razumijevanje religije u postmarksističkome društvu«. S druge strane, dr. sc. Branko Murić s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, u tekstu »Neki izazovi suvremene teologije objave« nastoji predstaviti neke izazove »za današnji govor o objavi«, vidjeti »kako se razvija sustavno razlaganje značenja kategorije objave unutar teologije« te istražiti kako je moguće izazovno i nužno danas govoriti o *moгуćnosti hermeneutičke objave*. Zapravo, što bi, pita se autor, trebala biti teologija objave. Dr. sc. Pavle Mijović, izv. profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu, u tekstu »Fragmenti filozofske antropologije Giorgia Agambena« izlaže glavne koncepte i fenomene koji su u antropološkom interesu talijanskoga filozofa Giorgia Agambena te daje kritičku analizu njegova pristupa ovoj problematici te daje odgovor na pitanja o granicama, inovativnosti i prikladnosti takva pristupa »suvremenim antropološkim temama«.

Šesto poglavlje *Logos i aisthesis* čine tri rada. Dr. sc. Jasenka Frelih s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu u radu »Schelling-Schopenhauerova estetika« predočuje na koji način svojim mišljenjem jedan filozof utječe na drugoga, kao što je to bilo u slučaju Schellinga i Schopenhauera, posebno na području estetike. A da *kazališna umjetnost* može biti jedan od putova *uzbiljenja* logosa pokazuju dr. sc. Ivan Dodlek i fra Ivan Lotar, također s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, naglašavajući pritom da se navedeno uzbiljenje promatra »kao zbivanje« istine i smisla te kao odraz slavlja i svetkovanja zajedništva, a što se posebno događa u kazališnoj umjetnosti. Zbornik završava člankom Karla Šimeka, mag. theol. i mag. psych. s Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, »Hermeneutika hipnoze« u kojem on traži odgovor na pitanje što je to hipnoza i što se za vrijeme hipnoze događa između terapeuta i pacijenta, nudeći pritom tri moguća puta (tri hermeneutička ključa).

Zbornik je vrlo vrijedna znanstvena monografija. Radovi u zborniku bave se temama kojima se bavio i prof. Oslić pa u tome smislu predstavljaju uistinu one »misaone i egzistencijalne okvire« u kojima se u svojem znanstvenom i profesorskom radu kretao prof. Oslić. Uz to, potrebno je reći da temeljem ovdje objavljenih radova zbornik prekoračuje »slavljeničko-jubilarnu« granice i ulazi u područje znanstvenih istraživanja koja mogu biti veoma dobar poticaj mladim istraživačima iz različitih područja društvene i humanističke misli da ih nastave, obogate i prošire.

IVAN MARKEŠIĆ

